

Л. Є. Одерій, А. І. Роздимаха

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пріоритетним завданням дошкільної освіти в Україні є розвиток творчої особистості дитини. Дослідження психологів та педагогів довели, що для розвитку і реалізації творчого потенціалу дитини необхідно використовувати оптимальні умови й засоби. Творчість дітей засобами образотворчого мистецтва є процесом природним та високоефективним. Науковцями визначено базові складові творчого потенціалу особистості, засади та систему умов, необхідних для художньо-творчого розвитку. На основі цих визначень ми розробили і впровадили педагогічну роботу, спрямовану на розвиток та реалізацію художньо-творчого потенціалу дошкільників засобами образотворчого мистецтва.

Ключові слова: *розвиток, засоби, художньо-творчий потенціал, образотворче мистецтво, малювання, художня творчість.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, у якості одного з пріоритетних завдань освіти в Україні, і, зокрема, системи дошкільного виховання, висуває розвиток творчої особистості дитини. Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, її метою визначається розвиток особистісної культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітності. При цьому дитина має займати активну, самостійну, творчу життєву позицію [1].

Дослідження психологів і педагогів довели, що для реалізації природних здібностей та можливостей дітей необхідно створити оптимальні умови для розвитку дитячого творчого потенціалу, переходу до продуктивних дослідницьких творчих занять.

Художня творчість і образотворче мистецтво допомагають сучасному педагогові надати дитині можливості розкрити свою особистість, знайомлять дитину зі світом краси й гармонії – світом мистецтва. Уже в ранньому віці зображувальна діяльність стає однією з найдоступніших і емоційно захоплюючих. Творчість дітей засобами образотворчого мистецтва є процесом природним і високоефективним.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням проблеми розвитку творчості в дітей займалося чимало психологів та педагогів. Відомий український психолог Г. С. Костюк написав кілька праць ще в 40-і та 50-і роки ХХ ст., а в 1963 році – книгу «Здібності та їх розвиток у дітей». В. О. Сухомлинський у своїх працях зазначав, що ми повинні відкрити в кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньої творчої, інтелектуально-повнокровної праці.

Л. С. Виготський, В. С. Мухіна, Д. Б. Ельконін, а також Н. О. Ветлугіна, Н. П. Сакуліна, Т. С. Комарова, Т. Г. Казакова у своїх роботах зазначали можливості розвитку творчості в різних видах діяльності, а особливо в художній [2; 3; 4; 8].

Для багатьох педагогів-мислителів, зокрема Мішеля Монтеня, Корнія Чуковського, Василя Сухомлинського, пробудження та реалізація творчого потенціалу дитини нерідко ставали відправною філософською позицією.

Відтак, мету педагогіки можна сформулювати таким чином: розвивати, заохочувати, не розгубити, надати можливості самореалізації творчого потенціалу дитини.

Мета статті: окреслити можливості використання образотворчого мистецтва як засобу реалізації художньо-творчого потенціалу дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільших цінностей кожної цивілізованої країни є талановита людина. Творчий потенціал реалізується і на сучасному виробництві, і в мистецтві, і в житті. Особі з творчим складом розуму легше не лише змінити професію, а й знайти творчу «родзинку» в улюбленій справі, захопитися будь-якою працею та досягти її високої продуктивності.

Л. С. Виготський писав про те, що творчість виявляється скрізь, де людина уявляє, змінює, відступає від стереотипу, створює хоча б крупинку нового для інших або для себе [3].

Творча обдарованість дитини не дається їй у готовому вигляді від природи. Вроджені здібності – це лише одна з передумов надзвичайно складного процесу формування індивідуально-психологічних якостей, у тому числі й художньо-творчого розвитку, які величезною мірою залежать від впливу навколишнього середовища, системи виховання, характеру діяльності.

У процесі творчого розвитку дитина оволодіває певною кількістю об'єктів, способами дій з ними, навчається наслідувати дії оточуючих. Слід зазначити, що здатність до навчання, тобто до наслідування і відтворення, аж ніяк не суперечить процесу розвитку творчої особистості, а є його необхідною умовою. Для творчої особистості здатність учитись і здатність до пошуків мають поєднуватися на всіх етапах її становлення і в усіх видах діяльності. Творча особистість розвивається в умовах постійного розширення пошукових дій, що забезпечується або спеціальними умовами виховання, або ініціативою самої особи [8].

Людина створює щось нове, і це є для неї суб'єктивно значущим як у плані його реалізації, так і за своїм психологічним перебігом. Саме цими ознаками характеризується й дитяча творчість. Для дитини створювані нею продукти є суб'єктивними, новими та оригінальними, вони потребують пошуку, думки, є відкриттями. У такому розумінні творчою є така діяльність, яка дає дитині задоволення, збуджує інтерес і є для неї суб'єктивно значущою.

Творчий процес – особлива форма переходу від відомого до невідомого, до нового. Тобто необхідна пошукова діяльність дітей, ведена дорослими.

Потенціал пошукової, творчої діяльності може складатися з уяви, творчої уяви, фантазії, творчого мислення.

Пошукова діяльність дитини не можлива без спроб щось уявляти, оперувати абстрактними образами й поняттями. Завдяки розвиненій уяві дитина набуває здібності до таких операцій, як: побудова образу кінцевого результату її діяльності; складання плану поведінки за різних обставин; створення образів-замінників предметів діяльності; створення образів вигаданих об'єктів.

Творча уява – це складний психологічний процес і не може виникати на порожньому місці. Дитина не народжується фантазером, її здібність вигадувати базується на розвиткові уяви, тобто створення нових образів на матеріалі минулого сприйняття. Для того, щоб почати фантазувати, людина повинна отримати знання, відчуття і зберегти їх у пам'яті. Чим більше цих знань, тим багатше досвід людини і тим більше можливостей для комбінації різних образів.

Важливою складовою художньо-творчого процесу є творче мислення. Це активна цілеспрямована діяльність, у результаті якої виникає щось нове, оригінальне. Багато дослідників підкреслюють, що мислення та уява – рівно необхідні складові творчості. Творча уява не може бути продуктивною без визначеного запасу інформації, без її аналізу та синтезу. Розвиток творчих здібностей залежить від оволодіння засобами уяви, які призводять до підвищення оригінальності, продуктивності та варіативності образів, що створюються. Це властиво й художній творчості дітей.

Дослідник В. О. Моляко виділяє в системі творчого потенціалу наступні базові складові:

- 1) задатки, схильності, що виявляються в підвищенні чуйності, визначеній вибірковості, перевагах, а також у динамічності психічних процесів; інтереси, їх спрямованість;

- 2) частота й систематичність проявів, домінування пізнавальних інтересів; допитливість, прагнення до створення нового;
- 3) швидкість засвоєння нової інформації;
- 4) емоційна забарвленість окремих процесів;
- 5) більш швидке оволодіння вміннями, навичками, заходами, оволодіння технікою праці [5].

На основі теоретичного вивчення проблеми можна зробити висновки, що розвиток творчого потенціалу дитини – це виток її цілісного розвитку як спрямованості на засвоєння історично сформованих форм людської культури, творчого досвіду людей. Творчий розвиток являє собою загальну та ведучу форму дитячого розвитку. Тому розвиваюча освіта в будь-якому випадку має спрямовуватися на визначення й розробку засобів реалізації потенціалу дитини до перспективи саморозвитку, розширення її свідомості на засадах творчої діяльності [4].

Дослідження Н. О. Ветлугіної, Т. Г. Казакової, Т. С. Комарової, Г. П. Усової, В. С. Мухіної, Л. С. Виготського, Б. М. Теплова, В. О. Моляко, В. О. Сухомлинського та інших можуть стати основою вивчення засобів реалізації художньо-творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Художня творчість визначається як вміння дитини передавати власні думки, почуття, стан, настрої, фантазії через образотворчий ряд [2; 3; 4; 8].

Багато науковців витоки дитячої творчості шукають власне в житті, у мистецтві. Т. С. Комарова зуміла виокремити засади художньо-творчого розвитку: естетичне сприйняття; образне мислення; уява; володіння способами діяльності; емоційно-позитивне ставлення до об'єктів естетичного характеру (мистецтво, життя, природа). Ці засади доповнюють і розкривають визначені В. О. Моляко базові складові творчого потенціалу [4, 5].

У художньо-творчому розвитку дитини істотне значення мають особистісні та психічні якості. Тобто ті індивідуально-психологічні особливості, які дозволяють дитині легко, швидко та якісно оволодівати способами творчих дій та успішно вправлятися з ними: знаходити нове рішення, застосовувати засвоєне в зовсім інших і несподіваних ситуаціях [7].

Однією з таких якостей є інтереси та схильності, які поступово набувають в умовах виховання суспільну спрямованість. У дітей рано виявляються художні інтереси. Н. О. Ветлугіна у свою чергу виокремлює, окрім новизни, ще один показник – творчість, що має являти суспільну цінність. Продукти дитячої творчості дарують естетичне задоволення багатьом дорослим, самим дітям та одноліткам. Крім того, дитяча художня творчість – це перша ланка в розвитку творчої діяльності. Значну роль для

розвитку художньо-творчої діяльності відіграють і вольові прояви дітей, серед яких особливо значущими є самостійність та ініціативність. Процеси – сприйняття, образне мислення, уява, емоційно-позитивне ставлення до художньої діяльності – складають базовий щабель кожного виду художньої діяльності. Розвиток психічних процесів – головна засада успішного засвоєння художньо-творчої діяльності [4, 8].

Таким чином, результати досліджень педагогів, психологів та естетів свідчать про величезні можливості розвитку художньо-творчого потенціалу особистості дитини. Розвиток відбувається поступово, у процесі активної діяльності, й, відповідно, велике значення може мати цілеспрямована система педагогічних впливів, досить гнучких та орієнтованих на індивідуальні здібності дітей.

Дослідження видатних психологів і педагогів Л. С. Виготського, О. М. Леонтьєва, Б. М. Теплова, О. В. Запорожця, Н. О. Ветлугіної, Н. П. Сакуліної, Г. П. Усової та інших доводять, що художньо-творчий розвиток дитини здійснюється в галузях багатьох зображувальних мистецтв, у тому числі й у галузі графіки і живопису, а саме в такому виді художньої діяльності, як малювання. Мистецтво живопису й графіки – це специфічна форма пізнання дійсності та впливу на неї. Художні твори мають соціальний характер і викликають емоції вищого ґатунку, пов'язані як із свідомою, так і з підсвідомою сферою психіки людини [3; 4; 6; 8].

Справжній художній твір завжди, в тій або іншій формі, відбиває її явища. Художник дає можливість побачити у створених ним художніх образах життя неначе з інших боків. Все це викликає сильний емоційний відгук у глядача, дає можливість не тільки побачити, а й «відчутти» живопис чи будь-який твір мистецтва.

У процесі дослідження проблеми дитячої художньої творчості Т. Г. Казакова визначила фактори, що впливають на її формування: оточуюча дійсність; витвори мистецтва. Н. О. Ветлугіна запропонувала класифікацію загальних художньо-творчих здібностей, що розвиваються не лише у процесі художньої діяльності, а й протягом усього життя: здібність сприймати, відчувати прекрасне, красиве у природі, побуті, праці, суспільних стосунках, творах мистецтва; здібність втілювати в найбільш доступній формі елементи красивого в життя та побут; здібність виразно малювати; здібність оцінювати красиве в оточуючому [8].

Саме художньо-зображувальна діяльність у галузі графіки і живопису – малювання є однією з найдоступніших та емоційно захоплюючих форм художньої творчості дошкільників. Малювання –

благодатна діяльність для виховання почуттів. Передусім, тому, що майже всі діти люблять малювати, що це продуктивна діяльність, яка дає дитині змогу відтворити на аркуші паперу свої думки та почуття.

Дослідження останніх років показали, що художньо-творчому розвитку дошкільників сприяє використання не лише усталених способів, а й нетрадиційних форм і методів зображувальної діяльності, нетрадиційних технік малювання (кляксографія, малювання пальцем, долонею тощо).

М. Л. Шульга розробила систему умов, необхідних для художньо-творчого розвитку дошкільників. Вона вважає, що необхідно: ознайомлення з художніми матеріалами; ознайомити з кольором; використання елементів психогімнастики; використання імпровізованих казок.

У межах власного вивчення означеної проблеми і виходячи з теоретичного аналізу нами було визначено показники розвитку й реалізації художньо-творчого потенціалу дітей: ставлення, інтереси, можливості дітей, що виявляються під час художньої діяльності; творчі прояви дітей (самостійність, індивідуальність, ініціативність тощо); якість дитячих робіт. А також були визначені рівні їх розвитку в дошкільників.

Нами були визначені основні завдання та напрями педагогічного впливу:

1. Розвиток емоційних компонентів особистості дитини (естетичне переживання);
2. Розвиток фантазії, сприйняття, мотивів, художньої діяльності, технічних умінь малювання й уяви в кожної дитини;
3. Розвиток уявлення дітей про художні техніки малювання, властивості художніх матеріалів;
4. Розвиток у дітей уміння добирати зображувально-виразні засоби малювання.

Методика передбачала наступні форми організації дітей: спеціальні тематичні заняття, нетрадиційні заняття, ігри, вправи.

Для художньо-творчого розвитку дітей ми застосували поєднання різних методів, прийомів і форм роботи з використанням різноманітних зображувальних і наочних матеріалів.

Важливим моментом нашої роботи було створення мотивації художньо-творчої діяльності дітей. Вона має ґрунтуватися на базових потребах дошкільників. Ігровий мотив допомагає дітям виконувати завдання, вирішувати проблемні ситуації обмірковано. Але в той самий час це було для них цікавим, захоплюючим.

У своїй роботі з художньо-творчого розвитку ми велику увагу приділяли розвитку в дітей відчуття кольору. Одночасно ми проводили роботу з ознайомлення дітей із творами мистецтва. Звертали їх увагу на те, які кольори допомогли художнику створити той або інший настрій, що сталося б, якби він змінив фарби на протилежні.

Наша робота проводилася не лише на заняттях із малювання, а також і у вільний від занять час. Використовувалися спеціальні спостереження під час прогулянок та екскурсій. Вони допомагали цілеспрямовано формувати знання та уявлення дітей про оточуюче, послідовно розвивати сприйняття, збагачувати сенсорний досвід.

Художньо-творчі завдання, які ми пропонували дітям у процесі занять образотворчою діяльністю та поза ними, можна поділити на кілька груп.

I. Завдання на розвиток дивергентного мислення. Це завдання, в яких на одне запитання передбачається кілька правильних відповідей.

II. Завдання на розвиток уяви. Вони орієнтовані на широке коло проблем, пов'язаних з ефективним здійсненням творчої діяльності.

III. Завдання на розвиток сприйняття просторової уяви. Ці завдання орієнтовані на формування й розвиток сприймання предметів, рухів, простору тощо.

IV. Завдання з використання нетрадиційних прийомів образотворчої діяльності.

Завдання художньо-творчого характеру використовувалися як на заняттях із малювання, так і у вільній самостійній діяльності дітей. Важливо, щоб ця робота була систематичною, послідовною та емоційною.

Висновки. Вивчення теоретичних аспектів проблеми та проведене нами спеціальне педагогічне дослідження дозволили зробити висновки.

1. Образотворче мистецтво є потужним засобом реалізації та розвитку художньо-творчого потенціалу дітей дошкільного віку.

2. Художньо-творчі завдання, що пропонуються дітям у процесі занять образотворчою діяльністю і поза ними мають добиратися за такими напрямками: завдання на розвиток уяви; завдання на розвиток сприйняття; завдання з використанням різноманітних художніх технік.

3. Образотворче мистецтво й малювання дітей загострює сприйняття, естетичні відчуття дитини, розвиває уяву, сприяє вдосконаленню художньої діяльності. Воно дозволяє дитині виявити свої думки, почуття, ставлення й індивідуальність у художньо-творчій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Ветлугина Н. А. Художественное творчество в детском саду / Наталья Ветлугина. – М. : Просвещение, 1974. – 276 с.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психолог. очерк / Лев Выготский. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1967. – 122 с.
4. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию / Т. С. Комарова, Н. П. Сакулина, Н. Б. Халезова и др. ; под ред. Т. С. Комаровой. – М. : Просвещение, 1991. – 185 с.
5. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / Валентин Моляко // Обдарована дитина. – 2002. – № 4.
6. Неменский Б. М. Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания / Борис Неменский. – М. : Педагогика, 1981. – 215 с.
7. Підготовка фахівців з дошкільної освіти за кредитно-модульною системою організації навчального процесу : навчальний посібник / за ред. Т. І. Поніманської. – 2-ге вид. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 304 с.
8. Художественное творчество и ребёнок : монография / под ред. Н. А. Ветлугиной. – М. : Педагогика, 1972. – 366 с.

РЕЗЮМЕ

Л. Е. Одерий, А. И. Роздымаха. Изобразительное искусство как способ реализации художественно-творческого потенциала детей дошкольного возраста.

Приоритетным заданием дошкольного образования на Украине является развитие творческой личности ребёнка. Исследования психологов и педагогов доказали, что для развития и реализации творческого потенциала ребёнка надо использовать оптимальные условия и способы. Творчество детей средствами изобразительного искусства является процессом природным и высокоэффективным. Учёными определены базовые составляющие творческого потенциала личности, система заданий, необходимых для художественно-творческого развития. На основании этих определений мы разработали и внедрили педагогическую работу, направленную на развитие и реализацию художественно-творческого потенциала дошкольников средствами изобразительного искусства.

Ключевые слова: *развитие, способы, художественно-творческий потенциал, изобразительное искусство, рисование, художественное творчество.*

SUMMARY

L. Oderiy, A. Rozdymakha. Visual arts as the means of implementing the artistic and creative potential of preschool children.

According to the National doctrine of education development in Ukraine, the professional pedagogical studies must be personality oriented. The future teacher must be trained not only as a subject teacher, but also a professional teacher capable to communicate and interact with pupils and adults. A future educator has to know that pedagogical expedience of his activity is at first the result of his mastering the psychological and pedagogical knowledge, secondly, investigation of the rational use of his potential individuality in the process of pedagogical interactivity. The main feature of professional training of future teachers has to be his social orientation, the orientation to meaningful values. Certainly the aesthetic and artistic values have to be socially meaningful features created by humanity. In general great attention is paid to the aesthetic and artistic education of students and to the deep acquaintance of future teachers with the peculiarities of aesthetic and artistic education of children, especially in preschool age, by facilities of different types of art (musical, graphic, theatrical, choreographic and others like that). In the

curricula of higher educational pedagogical establishments a lot of time is given to study the subjects of aesthetic cycle. The teachers of higher educational establishments, who worked out the programs of certain courses, determine their proper purpose and task. Among the other types of art the graphic one has unique possibilities to the decision of tasks both of artistic and personality development, public and spiritual growth of the young generation. In preschool age the depicting activity is one of the most accessible and emotionally keen. Great role belongs to the art, to its influence in drafting the valued orientation of a person. Forming the valued options of a person, bringing them up to the greatest values – public ideals is a component part of the public destination of art. In full it carries out when incarnated public values become meaningful for a person, determine character of his vital functions. In psychological-pedagogical literature the development of a capacity for the aesthetic beautiful estimation of the phenomenon of reality is determined as one of the most important problems of aesthetic art education. The followers of such point of view consider the grounds, that a person's forming consists of forming of his relations as facilities of intercommunication with reality, as facilities of existence. Each of relationships with reality becomes the subject of certain pedagogical influence.

Key words: *development, means, artistic and creative potential, visual art, painting, arts.*